

Iryna Makaliuk

PhD (Economics), Assistant Professor,
National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»,
Kyiv, Ukraine
37 Peremohy Ave, Kyiv, 03056, Ukraine
irina.makaljuk@gmail.com

Diagnostics of transaction costs flow quality influence on economic results

Abstract. *Introduction.* Financial performance depends on many factors, but in a dynamic environment a significant role is played by the nature of interaction between business entities in the course of economic relationships. Therefore, the study of quality of transaction cost flow caused by internal and external influences becomes increasingly relevant. *The Purpose* of the article is to analyse the direct and hidden influences of quality of input and output transaction costs related to the fundamental performance of enterprises and entities of the institutional environment.

Results. The article substantiates the necessity of monitoring the efficiency of interaction between entities in the course of economic relationship by evaluating the quality of flow of transaction costs (TC). There are four types of interactions between enterprises based on the identification of transaction costs: input and output based on transaction influence, and explicit and implicit based on explicitness. The paper deals with the influence of the status of transaction costs within dependent, sustainable and influential companies on financial performance, as well as a matrix of quality of transaction input and output cost flow. The results obtained will contribute to the adoption of management decisions in the light of further cooperation with partners at the micro level.

Conclusions. Early diagnostics of influence of transaction costs flow quality is important not only at the level of enterprises, but also at the macro level, which allows improvement of the institutional system in the conditions of the current political and economic instability in the country. Such conditions form the basis for further research in this field.

Keywords: Transaction Costs; Quality Flow; Transaction Influence; Enterprise; Financial Performance

JEL Classification: D21; D23; L14; M21

DOI: <http://dx.doi.org/10.21003/ea.V156-0017>

Макалюк І. В.

кандидат економічних наук, асистент кафедри економіки і підприємництва,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», Київ, Україна

Діагностика впливу якості потоку трансакційних витрат на результати господарювання підприємств

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність контролювання ефективності взаємовпливу між суб'єктами під час реалізації господарських відносин за рахунок оцінювання якості потоку трансакційних витрат (ТВ). Виділено чотири типи ситуацій взаємодії підприємств на основі ідентифікації ТВ: вхідні/вихідні за напрямом трансакційного впливу та явні/неявні за відкритістю. Досліджено специфіку впливу стану ТВ підприємств на фінансові результати діяльності та розроблено матрицю якості вхідного та вихідного потоків ТВ. Отримані результати сприятимуть прийняттю виважених управлінських рішень на мікрорівні щодо перспектив подальшої співпраці з партнерами.

Ключові слова: трансакційні витрати, якість потоку, трансакційний вплив, підприємство, фінансові результати.

Макалюк І. В.

кандидат экономических наук, ассистент кафедры экономики и предпринимательства,
Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт», Киев, Украина

Диагностика влияния качества потока трансакционных издержек на результаты хозяйствования предприятий

Аннотация. В статье обоснована необходимость контроля эффективности взаимовлияния между субъектами при реализации хозяйственных отношений за счет оценивания качества потока трансакционных издержек (ТИ). Выделены четыре типа ситуаций взаимодействия и явные/неявные по открытости. Исследована специфика влияния состояния ТИ предприятий на финансовые результаты деятельности и разработана матрица качества входного и выходного потоков ТИ. Полученные результаты будут способствовать принятию взвешенных управленческих решений на микроуровне относительно перспектив дальнейшего сотрудничества с партнерами.

Ключевые слова: трансакционные издержки; качество потока; трансакционное влияние; предприятие, финансовые результаты.

1. Постановка проблеми. Згідно догм неінституційної теорії ефективність розвитку національної економіки визначається передусім раціональністю відносин між учасниками господарського процесу в умовах обмеженості ресурсів. Суттєвою перешкодою на шляху до становлення таких відносин є невизначеність, яка в рамках сучасної вітчизняної ринкової економіки є вже усталеним, беззаперечним принципом, що породжує гостру потребу в об'єктивній та достовірній інформації. Високий рівень невизначеності призводить до порушення раціональності у поведінці господарюючих суб'єктів. Саме асиметричність інформації відноситься до так званих «провалів ринку», які зумовлюють неефективне використання ресурсів.

У таких умовах виникають інтерналиї ринку, які можуть бути позитивними для одних суб'єктів (вигоди, отримані внаслідок наявності інформації) та негативними для інших (непередбачувані втрати, що є наслідком відсутності або недостовірності інформації). Як правило, ризик виникнення негативних інтерналиї, які проявляються у вигляді

трансакційних витрат, значно вищий, що створює загрозу для фінансових результатів діяльності. Таким чином, підприємства повинні контролювати якість взаємовпливу під час відносин з контрагентами через оцінювання потоку трансакційних витрат.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення особливостей виникнення, проблемам оцінювання трансакційних витрат та визначенню їхнього впливу на ефективність різних сфер діяльності суб'єктів господарювання у своїх працях приділили увагу такі закордонні науковці, як Т. Бутирнова (Butyrnova, 2015) [1] (вплив трансакційних витрат на економічні результати діяльності підприємств в умовах невизначеності ринку); Л. Васіліаускієне, В. Снієска, Д. Венклаускієне (Vasiliauskiene, Snieska, Venclauskiene, 2011) [2] (зміна рівня трансакційних витрат залежно від моделей аутсорсингу); Д. Джобін (Jobin, 2008) [3] (підхід до оцінки ефективності партнерства з точки зору трансакційних витрат); Й. Корткар, М. Грот (Cortekar, Groth, 2010) [4] (значення трансакційних витрат і

прав власності); Є. Кузьмін, А. Гусєв (Kuzmin, Gusev, 2013) [5] (типологія трансакційних витрат в умовах економічного обміну); І. Папаєфстатіу, Х. Маніфавас (Papaefstathiou, Manifavas, 2004) [6] (оцінка трансакційних витрат мікроплатежів); М. Юденко, А. Ільїна (Yudenko, Iliina, 2012) [7] (принципи формування трансакційних витрат з точки зору інституціональної теорії) та ін.

Актуальністю та практичною значимістю проблем функціонування суб'єктів з позицій інституціоналізму, що потребує ґрунтовного аналізу трансакційних витрат, обумовлюється дослідження вітчизняних учених, серед яких О. Соскін [8] (інституціональний зміст та структура відносин власності в Україні); І. Тарасова [9] (функціональні характеристики та складові суспільного й економічного інститутів); О. Шепеленко [10] (оцінювання трансакційних витрат у перехідній економіці) та ін.

Варто відмітити, що ґрунтовне методичне забезпечення, яке стосується моніторингу впливу трансакційних витрат на ефективність господарювання підприємств, знаходиться у колі постійного наукового пошуку, проте вимагає доповнення та удосконалення. Так, недостатньо дослідженим залишається характер взаємовпливу суб'єктів під час реалізації господарських відносин та його зв'язок із фінансовими результатами діяльності, що створює перешкоди до вибору раціональної поведінки підприємств при визначенні подальших напрямів співпраці з партнерами.

3. Метою статті є діагностика впливу якості вхідного та вихідного потоку трансакційних витрат відкритого та прихованого характеру, які супроводжують взаємовідносини підприємств із суб'єктами інституціонального середовища, на фінансові результати господарської діяльності.

4. Основні результати дослідження. Трансакційні витрати відіграють суттєву роль у функціонуванні підприємства. Особливого значення набувають умови виникнення трансакційних витрат, тобто напрямок трансакційного впливу суб'єктів:

1) інституціональне середовище впливає на підприємство – виникають *вхідні* трансакційні витрати (вхідний потік);

2) підприємство впливає на інституціональне середовище – виникають *вихідні* трансакційні витрати (вихідний потік).

При цьому формувати вхідний та вихідний потік можуть як явні трансакційні витрати, так і неявні, які, зазвичай, є непродуктивними для підприємства.

Така ідентифікація трансакційних витрат дозволила виділити три види підприємств, кожному з яких може бути притаманний один із станів витрат за характером співвідношень між ними (рис. 1).

З рис. 1 видно, що у підприємства можуть виникати різні типи ситуацій взаємодії за якістю потоку трансакційних витрат (залежно від співвідношення між явними та неявними трансакційними витратами вхідного та вихідного характеру), які відіграють важливу роль у процесі формування фінансових результатів діяльності. Якість потоку трансакційних витрат, в свою чергу, визначається ступенем їхньої оптимальності, тобто часткою, яку займають продуктивні трансакційні витрати в загальному обсязі. Неявні трансакційні витрати, як правило, є непродуктивними для підприємства, оскільки проявляються у вигляді недоотриманих прибутків та втрат внаслідок недосконалості інституціональної бази, недостатності інформаційних ресурсів, опортуністичної поведінки партнерів, низької компетентності персоналу тощо.

На перший погляд можна припустити, що впливові підприємство функціонує ефективніше ніж, скажімо, залежне. Однак, чи завжди підтверджується це припущення на практиці? Для відповіді на поставлене запитання проведемо діагностику впливу якості потоку трансакційних витрат на фінансові результати діяльності на прикладі підприємств машинобудівної промисловості (табл. 1).

Частка трансакційних витрат у сукупному доході досліджуваних підприємств коливається в межах від 11,4% до 30,8%. Відповідно трансакційні витрати є суттєвим чинником, який впливає на формування фінансового результату. При цьому не менш важливою є їх структура. Як видно з табл. 1, зменшення ступеня залежності ПАТ «Кам'янець-Подільськиймаш» від суб'єктів інституціонального середовища у 2014 р. порівняно з 2011 р., яке проявляється в обмеженні безрезультативного вихідного та мінімізації надмірного вхідного впливів, привело до покращення фінансових результатів діяльності: зростання доходу на 13,7% та виникнення чистого прибутку в розмірі 70 тис. грн.

Стійкість ПАТ «Красилівський машинобудівний завод» (після погіршення у 2012-2013 рр.) відновилася у 2014 р. Проте підприємство не отримало прибутку, незважаючи на зростання доходу в 2014 р. порівняно з 2013 р. у 2,4 рази. Якщо проаналізувати якість потоку трансакційних витрат, то бачимо, що вона погіршилася за рахунок підвищення вхідного впливу, що призвело до зростання як явних, так і неявних трансакційних витрат. Зокрема, сюди належать втрати від курсових різниць, втрати від протермінованої дебіторської заборгованості, підвищення вартості послуг фінансових та інших посередників, що зумовлено політичною та економічною нестабільністю в країні у зв'язку із проведенням бойових дій.

На окрему увагу заслуговують ПАТ «Кам'янець-Подільський завод «Електрон» та ПАТ «Завод «Темп», у яких

Види підприємств (за співвідношенням $TB_{вх}$ і $TB_{вих}$)			Тип ситуації взаємодії за якістю вхідного та вихідного потоку ТВ
Залежне	Стійке	Впливове	
$TB_{вх} > TB_{вих}$	$TB_{вх} = TB_{вих} *$	$TB_{вх} < TB_{вих}$	1 $Vx_{яв} > Vx_{н/яв}, Vix_{яв} > Vix_{н/яв}$ ситуація помірної взаємодії
$TB_{яв} > TB_{н/яв}$	$TB_{яв} = TB_{н/яв} *$	$TB_{яв} < TB_{н/яв}$	2 $Vx_{яв} > Vx_{н/яв}, Vix_{яв} < Vix_{н/яв}$ ситуація безрезультативного вихідного впливу
Стан прозорості витрат	Стан рівноваги	Стан упущених можливостей	3 $Vx_{яв} < Vx_{н/яв}, Vix_{яв} > Vix_{н/яв}$ сит. надмірного вхідного впливу
Стани витрат (за співвідношенням $TB_{яв}$ і $TB_{н/яв}$)			4 $Vx_{яв} < Vx_{н/яв}, Vix_{яв} < Vix_{н/яв}$ ситуація неефективної взаємодії

де $TB_{вх}$, $TB_{вих}$ – ТВ вхідного та вихідного впливу відповідно; $TB_{яв}$, $TB_{н/яв}$ – явні та неявні ТВ відповідно; $Vx_{яв}$, $Vx_{н/яв}$ – явні та неявні ТВ вхідного впливу відповідно.

* Допускається відхилення між обсягами трансакційних витрат у розмірі ($\pm 3\%$).

Рис. 1: Характеристика можливих типів співвідношень між трансакційними витратами
Джерело: Розроблено автором на основі [11]

Fig. 1: Characteristics of possible types of relationships between transaction costs

Source: Elaborated by the author based at [11]

Табл. 1: Якість потоку трансакційних витрат машинобудівних підприємств за 2011-2014 рр., тис. грн.

Tab. 1: Quality of Ukrainian machine engineering companies' transaction costs flow for 2011-2014, thousand UAH

Роки	Трансакційні витрати		За відкритістю	Усього ТВ	Дохід	Чистий прибуток
	вхідні	вихідні				
1	2	3	4	5	6	7
ПАТ «Кам'янець-Подільський завод «Електрон»						
2014	108	102	явні	210	1690	-2324
	151	160	неявні	311		
	259	262	Підприємство стійке, стан упущених можливостей, ситуація неефективної взаємодії			
	521		Тенденція попередніх періодів:			
2013	Залежне, стан упущених можливостей, неефективна взаємодія				2555	-334
2012	Залежне, стан упущених можливостей, неефективна взаємодія				1047	-3819
2011	Залежне, стан рівноваги, надмірний вхідний вплив				976	-1959
ПАТ «Кам'янець-Подільськільмаш»						
2014	112	178	явні	290	4118	70
	58	132	неявні	190		
	170	310	Підприємство впливове, стан прозорості витрат, ситуація помірної взаємодії			
	480		Тенденція попередніх періодів:			
2013	Залежне, стан рівноваги, надмірний вхідний вплив				2270	-586
2012	Стойке, стан рівноваги, надмірний вхідний вплив				2621	-503
2011	Залежне, стан рівноваги, безрезультативний вихідний вплив				3621	0
ПАТ «Красилівський машинобудівний завод»						
2014	2380	3280	явні	5660	46107	0
	3200	2350	неявні	5550		
	5580	5630	Підприємство стійке, стан рівноваги, ситуація надмірного вхідного впливу			
	11210		Тенденція попередніх періодів:			
2013	Залежне, стан прозорості витрат, помірна взаємодія				18880	300
2012	Залежне, стан прозорості витрат, помірна взаємодія				57379	1691
2011	Стойке, стан прозорості витрат, помірна взаємодія				46370	214
ПАТ «Завод «Темп»						
2014	3900	2860	явні	6760	86990	4811
	1110	2010	неявні	3120		
	5010	4870	Підприємство стійке, стан прозорості витрат, ситуація помірної взаємодії			
	9880		Тенденція попередніх періодів:			
2013	Впливове, стан рівноваги, безрезультативний вихідний вплив				18695	-1674
2012	Впливове, стан рівноваги, безрезультативний вихідний вплив				45699	1880
2011	Впливове, стан прозорості, безрезультативний вихідний вплив				77169	2833

Джерело: Розраховано автором згідно даних бухгалтерського та управлінського обліку підприємств

Source: Calculated by the author according to the accounting and operational reports of the chosen companies

простежується тенденція протилежна до висловленого раніше припущення. Так, ПАТ «Кам'янець-Подільський завод «Електрон» підвищило свою стійкість у 2014 р. порівняно із 2011-2013 рр. Однак фінансові результати підприємства погіршилися: у 2014 р., порівняно із 2013 р., дохід знизився на 33,9%, а чистий збиток зріс на 595,8%. Це пояснюється тим, що якість вхідного та вихідного потоку трансакційних витрат не змінилася. Підприємство неефективно взаємодіє з контрагентами, внаслідок чого трансакційні витрати зростають, а приріст неявних (непродуктивних) витрат відбувається швидшими темпами, ніж явних.

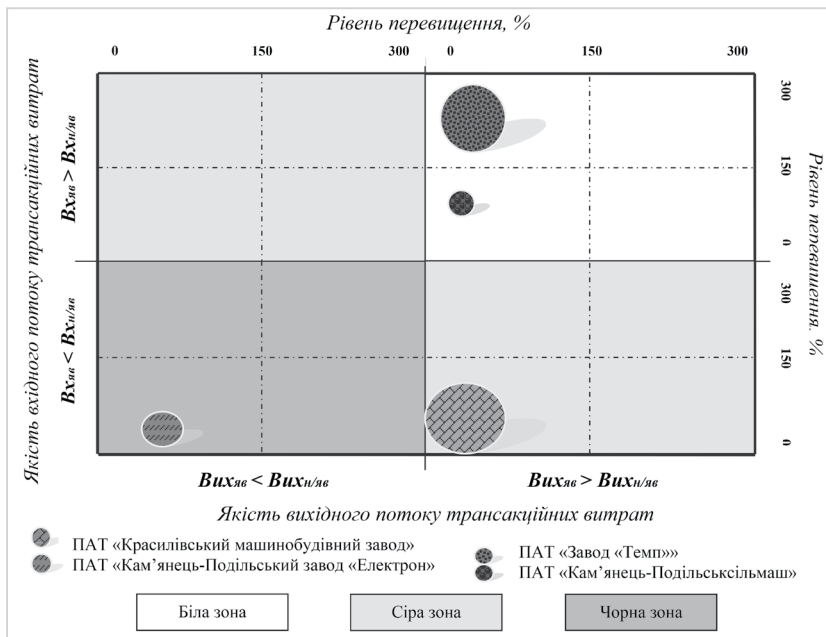
Натомість, ПАТ «Завод «Темп» із впливового підприємства у 2011-2013 рр. перетворилося у стійке у 2014 р. Та, за результатами проведених досліджень, такий вплив був безрезультативним (підприємство недоотримувало прибутки внаслідок невідповідності фактичних цін середньоринковим). Раціоналізуючи політику взаємодії зі споживачами та конкурентами ПАТ «Завод «Темп» вдалося змінити тенденцію зниження фінансових результатів діяльності у 2014 р. на протилежну (дохід у 2014 р. відносно 2013 р. збільшився на 365,3%, а чистий прибуток – на 387,4%).

Отже, за результатами проведеної діагностики можна зробити висновок, що між результативністю виробничо-господарської діяльності підприємств та якістю вхідного та вихідного потоку трансакційних витрат (типом ситуації взаємодії) існує характерний зв'язок. Для більшої наоч-

ності та кращого сприйняття інформації пропонуємо відслідковувати стан, у якому перебуває підприємство, за матрицею якості потоку трансакційних витрат (рис. 2).

Таким чином, недостатньо аналізувати лише тип потоку (вхідний і вихідний) при реалізації функції контролювання на підприємстві, доцільно здійснювати й оцінку його якості для виявлення «прогалів» в системі управління трансакційними витратами та їх своєчасного усунення. Впровадження заходів у напрямку мінімізації надмірного вхідного та обмеження безрезультативного вихідного впливів потребують ПАТ «Красилівський машинобудівний завод» та ПАТ «Кам'янець-Подільський завод «Електрон», що дозволить їм переміститися в «білу зону» та позитивно позначиться на фінансових результатах діяльності.

5. Висновки. Трансакційні витрати відіграють ключову роль у діяльності суб'єктів господарювання та економіці країни в цілому. В умовах сучасної політичної та економічної нестабільності, що породжує недосконалість інституціональної системи, ці витрати мають тенденцію до зростання, в тому числі й за рахунок неофіційних та неявних витрат. Найбільш гостро це обумовлюється ускладненням контрактних відносин, зокрема з Російською Федерацією, падінням курсу національної валюти, наявністю високих адміністративних бар'єрів та недоліків схем взаємодії з органами державного управління. Така ситуація суттєво погіршує фінансові результати діяльності вітчизняних підприємств.

Примітка. Площа круга визначається загальним обсягом трансакційних витрат підприємства.

Рис. 2: Матриця якості потоку трансакційних витрат підприємств за 2014 р.
Джерело: Розроблено автором

Fig. 2: Matrix of companies' transaction costs quality for 2014
Source: Elaborated by the authors

Література

1. Бутырнова Т. В. Зачем предприятиям нужно рассчитывать трансакционные издержки / Т. В. Бутырнова // Вестник Российского университета кооперации. – 2015. – № 1 (19). – С. 13–17.
2. Vasiliauskiene L. Evaluation of outsourcing models determining the variation of transaction costs / L. Vasiliauskiene, V. Snieska, D. Venclauskiene // *Ekonomika ir vadyba (Economics and management)*. – 2011. – No 16. – P. 428–436.
3. Jobin D. A Transaction Cost – Based Approach to Partnership Performance Evaluation / D. Jobin // *Evaluation*. – 2008. – Vol. 14. – No. 4. – P. 437–465.
4. Cortekar J. Die Bedeutung von Transaktionskosten und Verfügungsrechten / J. Cortekar, G. Markus // *Wirtschaftsdienst*, 2010. – S. 826–830.
5. Кузьмин Е. А. Трансакционные издержки в структуре непроизводительных затрат экономических агентов: детерминированность от неопределенности и риска / Е. А. Кузьмин, А. В. Гусев // *Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия : История. Политология. Экономика. Информатика*. – 2013. – № 1 (144). Выпуск 25/1. – С. 66–77.
6. Papaefstathiou I. Evaluation of micropayment transaction costs / I. Papaefstathiou, Ch. Manifavas // *Journal of Electronic Commerce Research*. – 2004. – Vol. 5. – No 2. – P. 99–113.
7. Юденко М. Н. Трансакционные издержки как сдерживающий фактор развития инвестиционно-строительного комплекса / М. Н. Юденко, А. А. Ильина // *Наука и экономика*. – 2012. – № 5 (13). – С. 5–10.
8. Соскин О. І. Формування інституціональної основи економічної моделі України [Електронний ресурс] / О. І. Соскин // *Галицький економічний вісник*. – 2010. – № 2. – Режим доступу : <http://soskin.info/news/3065.html>
9. Тарасова І. І. Дослідження теорії інституціоналізму в управлінні економічними і суспільними інститутами / І. І. Тарасова // *Економічний часопис-XXI*. – 2014. – № 11-12. – С. 11–14.
10. Шепеленко О. В. Трансакционные издержки в переходной экономике: проблемы теории и практики : монография / О. В. Шепеленко. – Донецк : ДНУЭИТ им. М. Туган-Барановского, 2007. – 360 с.
11. Макалюк І. В. Розробка стратегій управління трансакційними витратами підприємства / І. В. Макалюк // *Економічний простір*. – 2014. – № 88. – С. 207–219.
12. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
13. Тенденції тіньової економіки в Україні, I півріччя 2015 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>

References

1. Butyrnova, T. V. (2015). Why do businesses have to calculate the transaction costs. *Vestnik Rossiiskogo universiteta kooperatsii (Herald of the Russian University of Cooperation)*, 1(19), 13-17 (in Russ.).
2. Vasiliauskiene, L., Snieska, V., & Venclauskiene, D. (2011). Evaluation of outsourcing models determining the variation of transaction costs. *Ekonomika ir vadyba (Economics and management)*, 16, 428-436.
3. Jobin, D. (2008). A Transaction Cost – Based Approach to Partnership Performance Evaluation. *Evaluation*, 14/4, 437-465.
4. Cortekar, J., & Groth, M. (2010). The significance of transaction costs and property rights. *Wirtschaftsdienst*, 826-830 (in Germ.).
5. Kuzmin, E. A., & Gusev, A. V. (2013). Transaction costs in the overhead structure of economic agents: determinism of uncertainty and risk. *Nauchnye vedomosti Belgorodskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Istoriia. Politologiya. Jekonomika. Informatika (Scientific Statements of Belgorod State University. Series: History. Politics. Economics. Informatics)*, 1 (144), 25/1, 66-77 (in Russ.).
6. Papaefstathiou, I., & Manifavas, Ch. (2004). Evaluation of micropayment transaction costs. *Journal of Electronic Commerce Research*, 5/2, 99-113.
7. Iudenko, M. N., & Ilina, A. A. (2012). Transaction costs as a deterrent of investment and construction complex. *Nauka i ekonomika (Science & Economics)*, 5(13), 5-10 (in Russ.).
8. Soskin, O. I. (2010). Formation institutional foundations of economic models Ukraine. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk (Galician Economic Journal)*, 2. Retrieved from <http://soskin.info/news/3065.html> (in Ukr.)
9. Tarasova, I. I. (2014). Study theory institutionalism in management of economic and social institutions. *Economicnij casopis-XXI (Economic Annals-XXI)*, 11-12, 11-14 (in Ukr.).
10. Shepelenko, O. V. (2007). *Transaction costs in a transition economy: problems of theory and practice*. Donetsk: M. Tugan-Baranovsky DNUeIT (in Russ.).
11. Makaliuk, I. V. (2014). Developing management strategies of enterprise transaction costs. *Ekonomichnyi prostir (Economic space)*, 88, 207-219 (in Ukr.).
12. The official website of the State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>
13. Ministry Economic Development and Trade of Ukraine (2015). Trends in the shadow economy of Ukraine, the first half of 2015. *The official website of the Ministry Economic Development and Trade of Ukraine*. Retrieved from <http://www.me.gov.ua>

Received 28.10.2015